

Originalalet

Nummer 2 • 2019

Bostadsnöden i arbetarstaden Uppsala

Kvinnokamp för jämställdhet

Rapport från årsmötet

FOLKRÖRELSEARKIVET
FÖR UPPSALA LÄN

Kvinnokamp för jämställdhet

Kampen för jämställdhet mellan könen har pågått i organiserad form i drygt 150 år och den pågår fortfarande. Den första så kallade vågen av feminism förknippas ofta med rösträttskampen. År 1865 bildades i Manchester, England, den första föreningen för kvinnlig rösträtt, vilken spreds till andra orter i Storbritannien. De mer kända suffragetterna kom senare, som en reaktion på att förändringen gick för långsamt.

Även hos oss debatterades frågan om kvinnlig rösträtt och en första motion i riksdagen avslogs 1884. Ett vanligt argument hos motståndarna var att kvinnorna själva inte efterfrågade rösträtt. Kampen tog inte heller riktig fart i Sverige förrän Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt bildades 1903. Denna rörelse växte snabbt och 1917 fanns 237 lokalföreningar med sammanlagt 17 000 medlemmar. Kvinnors rätt till utbildning och offentliga ämbeten samt förbättrade arbetsförhållanden var andra viktiga frågor som dessa tidiga feministerna kämpade för.

Under 1970-talet framträder en ny våg av feminism som i sin radikalaste form yttrade sig genom Grupp 8. Denna hade en tydlig socialistisk prägel och tappade i betydelse mot slutet av decenniet. Men många frågor som drevs var i praktiken opolitiska; fri abort, rätt till heltid och daghem åt alla var något som omhulldes i de allra flesta politiska läger. Just omsvängningen av den svenska barnomsorgspolitiken brukar dock räknas som Grupp 8:s förtjänst.

Omkring millennieskiftet kan man ana uppkomsten av en tredje vågens feminism, en våg som vi i högsta grad ännu befinner oss i. Den är bredare i sin framtoning men även splittrad i olika grenar. Gemensamt är dock föreställningen att kvinnor generellt sett är underordnade män och att detta förhållande ska förändras. Begrepp som "könsmaktsordning" och "patriarkala strukturer" blir allt vanligare i debatten. Aktivistiska organisationer som delvis inspirerats av Grupp 8 växer fram, till exempel ROKS och Feministiskt initiativ. Men den tredje vågen speglar också en allmänt ökad medvetenhet

om ojämlikheten mellan könen. Vi får till och med en regering som är uttalat feministisk och manifesterar det genom att ha lika många kvinnliga som manliga statsråd.

Dagens jämställdhetskamper handlar dels om basala saker som lika lön för lika arbete, bättre kvinnlig representation i maktens korridorer och stopp för sexuella trakasserier och mäns våld mot kvinnor. Men medvetenheten och engagemanget ökar också för mer specifika kvinnosaksfrågor som till exempel Rosa bandets arbete mot bröstcancer, olika kampanjer mot tvångsäktenskap och hedersförtryck eller RISK:s arbete för att stoppa kvinnlig könsstympning.

Nya tider föder nya kampmetoder. Hashtagaktivism som #metoo får snabbt ett stort genomslag tack vare sociala medier. Vår digitala värld gynnar också språkaktivism, där nyord som "mansplainera", "killgissa" och "tjejeveta" på ett retfullt sätt belyser könsrollernas uttryck i vardagliga, verbala situationer.

Jämställdhetskampen har hela tiden strävat efter att göra kvinnor mindre beroende av män. I Sverige har ensamstående moderskap tack vare välfärden varit möjligt länge. Men med modern teknik kan en kvinna nu göra sig helt oberoende av män, då barnalstring är möjligt genom assisterad befruktning.

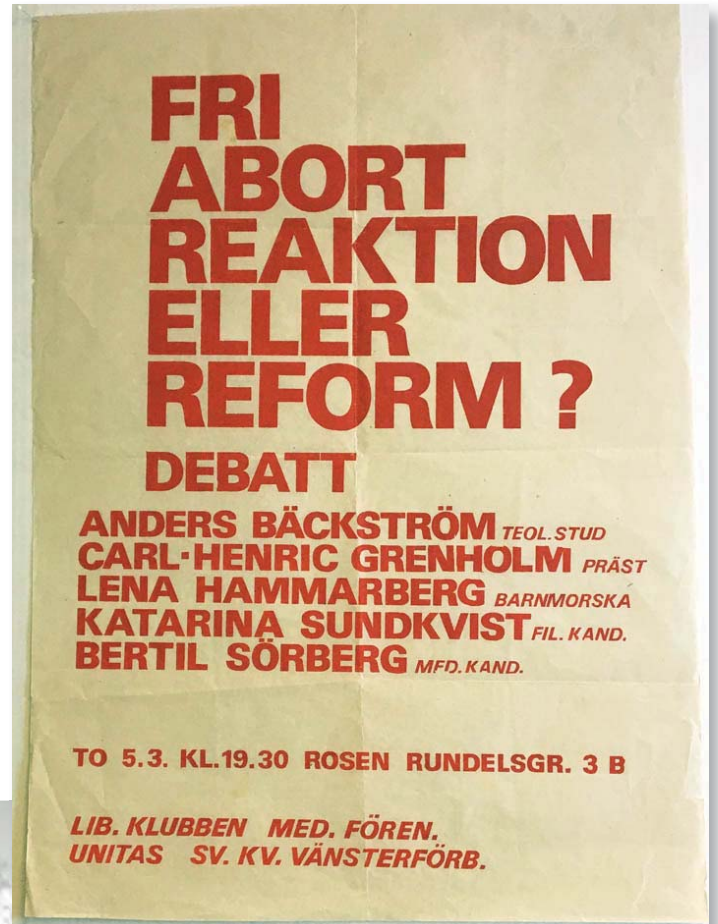

Grupp 8 laddar upp på Vaksala torg inför Första maj-tåget 1974. Foto: Henrik Carlsson.

Ann Margret Holmgren (1850-1940), född Tersmeden, var en av den kvinnliga rösträttsrörelsens portalfigurer. Sprungen ur en högadlig miljö gifte hon sig som 19-åring med den berömda professorn i fysiologi Frithiof Holmgren. Han var medlem i Verdandi och deras hem Villa Åsen i Kåbo blev en tummelplats för det sena 1800-talets intellektuella liberaler och radikaler i Uppsala. Efter makens död 1897 sålde Ann-Margret villan och flyttade till Stockholm 1901 som änka med 8 barn. Där återknöt hon kontakten med några av de tidiga studentskor som varit inneboende hos familjen i Kåbo och som också var engagerade i den kvinnliga rösträtten, bland annat Lydia Wahlström. År 1902 var de med och grundade Stockholmsföreningen för kvinnans politiska rösträtt, vilken året efter utvecklades till Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt. Okänd fotograf.

Frågan om fri abort engagerade många. Affisch från 1970 inför en debatt som var samarrangerad av vänstern, liberaler, medicinare och den kristna föreningen Unitas.

Förutom jämställdhetsfrågor har kvinnokämparna genom åren även arbetat för fred. På bilden från Första maj 1956 ser vi socialdemokratiska kvinnoklubbister som protesterar mot planerna på en svensk atombomb. Samma år hade Socialdemokratiska Kvinnoförbundet tagit ställning mot det svenska kärnvapenprogrammet, vilket snart nog också kom att läggas ned. Flera som deltog i denna tidiga fredsrörelse var senare med och bildade Kvinnor för fred Uppsala (1979). Foto: Henrik Carlsson.

Bostadsnöden i arbetarstaden

Uppsala

Det sena 1800-talets industrialisering medförde en stor inflyttning av arbetskraft i städerna, så även i Uppsala. På kort tid uppstod en enorm bostadsbrist. För att arbetarna skulle få tak över huvudet uppfördes billiga, enkla hus utanför tullarna. Dessa hus omfattades inte av de strikta byggnadskrav som gällde inne i stadskärnan. De saknade i regel vatten och avlopp och var bristfälligt isolerade, dragiga och allmänt ohälsosamma. Petterslund och Eriksdal är exempel på områden med sådan kåkbebyggelse.

Även i centrala staden fanns sämre bostäder för arbetare. Då handlade det om skjul, vindar och gårdshus som byggts om till enkla lägenheter för att möta den stora efterfrågan. Längs Dragarbrunnsgatan och Kungsängsgatan bodde folk i enkla krypin ovanpå eller vägg i vägg med hantverkare och butiker. Här bodde man centralt, men i fallfärdiga ruckel tillsammans med vägglöss och råttor. Vatten fanns i en pump på gården och torrtoaletterna i kalla uthus.

Till skillnad från jämförbara städer drabbades inte Uppsala av någon stadsbrand i slutet av 1800-talet, då träkåkarna skulle ha ersatts av stenhus. Så skedde i till exempel Karlstad och Sundsvall. Detta bidrog till att kåkbebyggelsen bestod ända in på 1950-talet. Husen förföll också alltmer. Ingen ville egentligen ha dem och därför satsades det aldrig på renovering. Den enda nymodighet som tillkom var elektriskt ljus. Även om det bara rörde sig om enkla taklampor hade detta blivit en liten förbättring; barnen slapp läsa läxorna i det svaga skenet från en fotogenlampa.

Trångboddheten var utbredd, standarden för en arbetarfamilj var 1 rum och (i bästa fall) kök. Ju fler barn en familj hade, desto mindre bostad hade man råd med när maten var betald. Att ta inneboende var vanligt för att klara hyran, något som ännu mer bidrog till trångboddhet. Få arbetare hade möjlighet att spara så mycket att de kunde gå ihop om ett föreningshus. Att bygga stenhus blev förhållandevis dyrt i Uppsalaleran och främst något för de övre samhällsskikten.

Ytterst få blev hyresrätter. De barnrikehus som kommunen uppförde var som droppar i havet.

Bostadsförsörjningen var helt styrd av marknadskrafterna. De egnahemsidéer med fördelaktiga lån för småhusbyggen som växte fram i början av 1900-talet, stötte på motstånd från stadens konservativa som ansåg att det störde marknaden. Först under mellankrigstiden kan egnahemsbebyggelsen slå igenom på allvar. Med HSB, i Uppsala bildat 1933, fick arbetarrörelsen också en egen kraft att förbättra sin bostadssituation. Under loppet av tio år uppförde HSB över 800 moderna lägenheter. Vid samma tid byggde privata aktörer med Anders Diös i spetsen ännu fler föreningshus. Bostadsmässigt blev stadens arbetarklass nu skiktad mellan de som hade råd med en modern bostad och de som ännu måste bo omodernt.

Med folkhemmets framväxt fick Sverige en helt ny bostadspolitik och efterkrigstiden präglades av omsorger om bostadsförsörjningen. I Uppsala bildades Stiftelsen Uppsalahem som uppförde moderna bostäder i Lasseby gårde, Tunabackar och Sala backe. Särskilt för husmödrar var moderniteten ett jättelyft. I många berättelser beskrivs det som rena himmelriket att kunna flytta till en lägenhet med ett riktigt kök, centralvärme, badrum och rinnande varmt vatten. Fortfarande var dock små bostäder som är standard för arbetarna. Rent ekonomiskt stod valet ofta mellan 1 r.o.k. i en modern fastighet eller 2 r.o.k. i ett fallfärdigt ruckel. Först med miljonprogrammets tillkomst på 1960-talet fick Uppsala, liksom övriga Sverige, dragliga bostäder åt alla.

Någon renovering skedde inte i de gamla dragiga kåkarna. Med bland annat tidningspapper fick man en ytterst nödortffig isolering. Elektriskt ljus var den enda nymodighet som stod till buds. Foto: Aftontidningen, 1940-tal.

Typisk gårdsmiljö centralt i arbetarstaden Uppsala. Foto: Aftontidningen, 1940-tal, troligen vid Dragarbrunnsgatan.

Riktiga kök var sällsynta i arbetarnas kåkbostäder. Foto: Aftontidningen, 1940-tal.

Trångboddhet var norm i arbetarnas Uppsala. Här julen 1942. Foto: Aftontidningen.

Rapport från årsmötet

Föreningen Folkrörelsearkivet för Uppsala län höll ordinarie årsmöte i Uppsala missionsförsamlings lokaler, måndagen 25 mars. 45 föreningar representerade av 55 ombud deltog på årsmötet. Först höll Lars M. Andersson från Historiska institutionen vid Uppsala universitet föredrag om rösträttsrörelsen och stipendiaten Adam Ellsäter ett föredrag om sin B-uppsats Uppsala Lottakår: Etablering, professionalisering och expansion 1928–1945. Sedan vidtog förhandlingarna.

Årsmötet beviljade styrelsen ansvarsfrihet för det gångna året och fastställde i balansräkningen de sammanlagda tillgångarna till 1,8 miljoner kronor och kapitalet till 1,1 miljoner kronor. Ett överskott på 87 137 kronor övergick till ny räkning 2019.

Årsmötet antog en verksamhetsplan för 2020 som betonade behovet av arkivering. Oförtecknade arkiv ökar i omfång och personalen ska inrikta sig på att komma i fatt. Ålderskänsligt ljud- och bildmaterial prioriteras och Folkrörelsearkivet ska börja med e-arkivering. Ett större evenemang för Folkrörelsearkivet med flera Uppsala-arkiv är arrangemanget av Arkivveckan på Uppsala Konsert & Kongress 12–14 maj 2020.

Den nya styrelsen, revisorer och valberedning

Styrelsen består av Maths Isacson (ordförande), Nina Sjöberg (Landsarkivets representant, vice ordförande), Lena-Maria Jansson, Naz Ahmed Shaikh, Gunnel Holstius som omvaldes för en ny tvåårsperiod, och de nyvalda representanterna Torkel Gille (ekonomiansvarig) och Francia Eriksson, både tidigare ersättare. Senare under våren tillsatte Region Uppsalas regionstyrelse Johan Rendel (M) som ordinarie styrelserepresentant. På det konstituerande styrelsemötet efter årsmötet utsågs ett arbetsutskott bestående av Maths Isacson, Nina Sjöberg, Lena-Maria Jansson och Francia Eriksson. Senare anslöt också Torkel Gille till AU efter att han utsetts till ekonomiansvarig.

Kent Cramnell och Marie Ulväng avgick som ordinarie styrelseledamöter och valdes till ersättare, tillsammans med Roland Skoglund, Eva Staake, Agneta Gille och nyvalde Fredrik Jansson. Bland ersättarna finns också Region Uppsalas representant Ulrik Wärnsberg och Landsarkivets representant Stefan Kardell.

Rita Löfling och Eva-Lotta Berg valdes till revisorer, med Inger Johansson och Birgit Moberg som ersättare. Till valberedning omvaldes Johnny Svahn (sammankallande), Tone Tingsgård och Ingrid Andersson. Nyvalda var Stig Forshult och Maria Fregidou Malama.

Beslut om medlemsavgift och andra avgifter

Årsmötet beslöt att höja årsavgiften 2020, med undantag av avgiften för enskilda stödmedlemmar som kvarstår på 200 kronor. Lokala föreningars avgift ökar från nuvarande 400 kronor till 450 kronor, distrikts- och riksföreningars avgift ökar från 800 kronor till 900 kronor.

Årsmötet beslöt också enligt styrelsens förslag om möjligheten att ta ut avgifter för större ordnandeuppdrag. Beslutet ger vägledning när Folkrörelsearkivet lämnar offerter till föreningar som önskar ordna arkiv. Det kan i undantagsfall, om ett arbete är så omfattande att det väsentligt påverkar arbetsfördelningen under verksamhetsåret, också tas ut avgift av medlemsföreningar. Det ändrar inte på normalfallet att ordnande och förtecknande är en del av det som erbjuds medlemsföreningar vid leveranser. För pappershandlingar uppskattas en schablonkostnad på 4 000 kronor per hyllmeter. Årsmötet beslöt om följande riktlinjer för debitering:

- 50 % av schablonkostnad där handlingar infogas som deposition i Folkrörelsearkivets bestånd,
- 80 % av schablonkostnad för medlem och 100 % av schablonkostnad för icke-medlem, där handlingarna inte infogas som deposition i Folkrörelsearkivets bestånd.

Avgifter för digitalt bevarande

Årsmötet antog också styrelsens förslag om att kunna införa en depositionsavgift för digitalt material. Storleken på avgiften lämnades till styrelsen att avgöra. En avgift kan dels tas ut vid själva leveransen och baseras på timkostnad för arbetstid. Dels kan en årlig avgift tas ut för lagringskostnad, som utgår från antalet lagrade Gigabyte. Att närmare bestämma avgifternas storlek blir en kommande uppgift för styrelsen. Allt digitalt material som Folkrörelsearkivet har fått in eller digitaliserat från analogt (ljudband, bilder), kommer inte att avgiftsbeläggas. Det finns äldre överenskommelser med en del föreningar som ska hållas. Dessutom anses enbart det som hanteras i ett e-arkivsystem som arkiverat. Det räcker inte att Folkrörelsearkivet har digitalt material på sina hårddiskar. För närvarande är det användningen av e-arkivsystemen Enskilda arkivet och Alvinplattformen som är aktuella.

Möjligheten att ta ut en depositionsavgift är en av flera förberedelser för att Folkrörelsearkivet

ska kunna ta emot och arkivera digitalt material i framtiden. Målet är att komma igång med en verksamhet under 2020. En manual som ger närmare instruktioner till föreningar samt kurser om e-arkiv (nu närmast 14 december 2019) ska förbereda för introduktionen av e-arkivering.

Folkrörelsearkivet beklagar Erik Forss bortgång i april 2018, kort efter att han blivit omvald som ledamot i valberedningen.

Maria Fregidou Malama och Ove Hultqvist avgick efter flera år som landstingets / regionens representanter i styrelsen; ömsom som ordinarie eller ersättare beroende på majoritetsförhållanden i landstinget. De avtackades tillsammans med Mats-Ola Hjälms, ersättare i styrelsen sedan 2015, avgående revisorn Lars Mattsson och avgående valberedningsledamoten Olle Persson.

Öppettider

måndag 13-16

tisdag 10-18

onsdag 10-16

torsdag 10-16

fredag 9-12

Bevara din
förenings
historia

FOLKRÖRELSEARKIVET
FÖR UPPSALA LÄN

den är unik